

36. rész

Mottó:

„Amelyik nemzet a múltját nem ismeri, az a jelenét sem érti, s a jövőjét meg nem teremtheti!”

Öt perc történelem fiataloknak és minden érdeklődőnek

Magyar sors – magyar történelem

Európának szüksége van Magyarországra... amely soha nem hagyta magát legyőzni

Húsvéti ünnepkör

Karácsonytól Húsvétig

A magyar emberek egy részének tudatában, ünnepi kultúrájában a *karácsony áll az első helyen*, mert az a legszebb családi ünnep. Ez köszönhető talán a téli évszaknak, amikor különösen a régebbi világban az emberek jobban ráértek, be voltak zárva a ház melegébe, s a falusi életmód szokásai a karácsonyi hangulat köré szerveződtek. (Ma már ez sajnos nincs így, az ünnep bensőséges hangulatát sok tekintetben a fogyasztói társadalom világa váltotta fel.) A hitet gyakorló emberek pedig mindig is tudták, hogy a *kereszténység legnagyobb ünnepe a húsvét*. A karácsony a második legfontosabb egyházi ünnep, míg a pünkösd a harmadik.

Jézus élete a betlehemi jászolban kezdődött. A Karácsony a magyaroknál még mindig a legszebb, legbensőségesebb ünnep. Húsvétkor Jézus Krisztus keresztre feszítésére emlékezünk, aminek jelképe a kálvária. Pünkösdkor a Szentlélek kiáradását ünnepeljük. A Kárpát-medence, sőt Európa egyik legnépesebb keresztény sokasága Csíksomlyón találkozik Pünkösdkor

A három ünnepkör összefügg, egységet alkot egy év leforgása alatt. Igaz, hogy az ünnepek sorrendje – karácsony, húsvét, pünkösd – nem egy naptári évre esik. Hiszen a karácsony *Jézus születéséről*, a húsvét *Krisztus kereszthaláláról*, a pünkösd pedig a *Szentlélek kiáradásáról* szól.

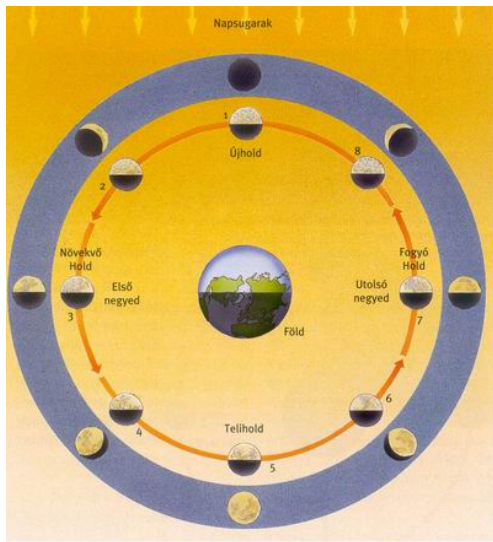
(Karácsonyról a 27. és a 28. részben volt szó, a pünkösdről pedig május végén fogunk egy önálló részben emlékezni.) A karácsonyt a római katolikusok minden évben *december 25-26-án* tartják, amit megelőz *december 24-én a Szenteste*, a karácsony legbensőségesebb családi ünnepe. A *húsvét mozgóünnep*, nincs meghatározott napja, aminek kiszámítását a 325-ben tartott niceai zsinaton döntötték el a főpapok. Ennek megfelelően a *pünkösd szintén mozgóünnep*, mert azt a húsvétot követő ötvenedik napon ünneplik meg a keresztény világban.

Munkácsy Mihály: Krisztus Pilátus előtt (1881) Déry Múzeum, Debrecen

Az Újszövetség tanítása szerint Jézust pénteken feszítették keresztre, majd azt követően a *harmadik napon* – vasárnap – megtörtént a *feltámadás*. A *kereszthalál* lényege, hogy Isten fia minden embert megvált a bűneitől. A *feltámadás* pedig az élet győzelmét hirdeti a halál felett. A Niceában tartott zsinaton határozták meg, hogy a húsvét *kezdő napja* minden évben – és ez évenként változó nap – a *tavaszi nap-éj egyenlőséget követő első holdtölte utáni vasárnap*. A vasárnapot követő hétfő pedig húsvét második napja. 2022-ben ez a nap *április 17-ére* esik, míg 2021-ben április 4-ére, 2020-ban április 12-ére esett húsvét első napja. A húsvéthétfő a keresztény hagyományokat tartó államok többségében pirosbetűs ünnep. A római katolikusoknál, illetve a nyugati kereszténységben a húsvétvasárnap legkorábban március 22-ére, legkésőbb április 25-ére esik. (Megjegyzendő, hogy a *keleti egyházaknál*, s ezt a karácsony esetében is láthatjuk, a húsvét napja eltolódik. 2022-ben például április 24-ére esik.)

Tekintettel arra, hogy a csillagászati nap-éj egyenlőség és az azt követő holdtölte nem minden évben esett húsvét napjára, Róma 1581-ben rögzítette azt a számolási technikát, amely kijelölte ennek a napnak a helyét. (Az ortodox egyház a *Gergely-naptár* helyett továbbra is maradt a *Julianus-naptár* mellett, ezért adódik az eltérés.) Az Egyház 1997-ben, majd a pápa 2015-ben újra javasolta a csillagászati számítást, hogy a nyugati és a keleti keresztények húsvétja egy napra essen, de máig nem született megegyezés.

Húsvét napját a Nap, a Föld és a Hold egymáshoz viszonyított égi útja határozza meg. Mozdóünnep, mert március 22. és április 25. között – a tavasz beköszöntének időszakában –, bármelyik vasárnapra eshet

A húsvét a vallási tartalma mellett egybeesik a *tavaszcélással*, a *termékenység* ünnepekkel. Számos helyen, különösen a nyugati világban a vallási tartalom mellett a termékenységet szimbolizáló *húsvéti tojás* és a *húsvéti nyúl* – az étel és a szaporaság – jelképei a szórakozást, a gyermekek megajándékozását is jelenti.

A húsvét nevének eredete

A karácsonyi ünnepkört lezáró *vízkereszt* – január 6. – napját követi a *farsangi időszak*. A mulatozás, az alakoskodó szokások, játékok időszaka *hamvazószerdán* ér véget, ami a nagyböjt kezdetét jelentette. Hamvazószerda neve a *hamuszórásból* ered, a bűnbánat ősi jelképe volt, aminek a néphitben gyógyító erőt tulajdonítottak.

Hamvazószerdán a pap megszenteli az elmúlt évi barka hamuját, s azzal keresztet rajzol a hívek homlokára, miközben figyelmezteti őket: „Emlékezzél ember, hogy porból vétettünk és porrá leszünk!”

A jeles szerdai napot előzi meg az úgynevezett *húshagyó kedd*, amikor a karneválokat, maskarás felvonulásokat, alakoskodásokat tartották és tartják ma is. A „karnevál” olasz szó (*carne levare*), aminek a jelentése „levenni a húst”, mármint elhagyni azt az étrendből. Ezzel kezdődik el a hús nélküli étkezés időszaka, a *nagyböjt*. A *húsvét* pedig a böjti időszak végét jelentette, amikor már szabad volt a keresztényeknek is húst enni, azaz *húst magához venni*.

A Kárpát-medence legismertebb karneváli szokása a mohácsi busójárás. Európa legismertebb és legtöbb ember által látogatott karneválja az itáliai Velencében született meg, amit ma is megtartanak

A lármás, karneváli szokásokat az egyház – más termékenységi, azaz „pogány” szokásokkal együtt – tiltotta. Ennek ellenére a keresztény világban is változatlan kedvvel üzik ezeket a többnyire a szórakozást is magába foglaló felvonulásokat. Magyarországon legismertebb a *mohácsi busójárás*, de azt tudjuk, hogy már Mátyás király idején, a 15. században is ismerték a jellegzetes álarcos mulatozásokat. (Megjegyzendő, hogy a *húsvét* szó a magyar nyelvben – írásban – először éppen Mátyás király uralkodásának idején, 1470-ben fordul elő.) Európa leghíresebb karneválját *Velencében*, a világ legnépesebb, leglátványosabb ilyen ünnepeit pedig Brazíliában tartják, a *riói karnevált*.

Nagyböjt

A húsvét Jézus sivatagi *negyvennapos böjtjének* emlékét őrzi, azt követi. A katolikus keresztényeknél ez a nap a „húshagyó” táplálkozás, az önmegtartóztatás időszakának lezárását jelenti. Ez volt az a nap, amikor a hívőnek már szabad volt *húst magához venni*, azaz véget ért a böjt. Böjt idején tilos volt a tánc, a bál, a lakodalom, a zene, a hangoskodás. Még a menyecskék is egyszerűbb, sötét ruhákat viseltek. A hívők húst nem ehettek, zsír helyett olajjal főztek. Tiltva volt még a tej és a tojás evése is, de ezt később feloldották. A 20. században a szigorú böjtöt enyhítették, már csak a pénteki napokon – Krisztus keresztre feszítésének napján – tartották be azt. A böjt jellegzetes étele a cibereleves, amelyet többnyire korpából főztek. Ezen kívül halat, kenyeret, száraz növényi eledelek szerepelhettek az étkezéseken.

Sárközi karikázó tánc és a Bújj, bújj zöld ág, amit székely gyerekek járnak

A vigalom és a tánctilalom ellenére elterjedt a *lányok böjti játéka*, a *karikázás*, a *pillickés*, továbbá a *kapus játékok*. A böjti játékok sokasága alakult ki, szinte falvanként, tájegységekként más és más. Ilyenek voltak az *ulicskázás*, *mancsozás*, *sajbózás*, *kásázás*, *csülkőzés*, *kutyasutu*, *csutizás*, *köcsögdobálás*. A gyerekek mellett a fiatal házaspárok is játszhatták a böjti szokásokat.

Az egymást követő húsvéti ünnepnapok Jézus Krisztus, az Isten Fia tanításának, küldetésének lényegét fejezik ki. Azt az egy hetet, ami kezdődött a *virágvasárnap*tal, majd folytatódott az *utolsó vacsora*val, Krisztus elárulásával és elítélésével, majd folytatódik a *nagypéntek*kel, Krisztus keresztfeszítésével, s zárul a feltámadást megelőző szombattal, *nagyhétnek* nevezzük.

Virágvasárnap

A húsvét előtti utolsó vasárnap a *virágvasárnap*, ami Jézus Jeruzsálembe történő dicsőséges bevonulására emlékeztet. A tömeg – kezében pálmaágakkal – lelkesen üdvözölte, köszöntötte a szamárháton érkező Megváltót a város kapujában. Az örökzöld ágak a halhatatlanságot szimbolizálták. Már az 5.

századtól körmenetekkel ünnepelték ezt a napot, amit *pálmavasárnapnak* is neveztek.

Jézus bevonulása Jeruzsálembe. A város népe hódolattal és örömmel fogadta a Tanítót, a názareti Jézust

Barkaszentelés

Magyarországon a pálmát, illetve más zöld ágat a *barkaág* helyettesíti. A pap a nagymise előtt megszentelte a barkaágakat és szétosztotta a hívek között. A barkaszentelés egyházi eredetű volt ugyan, de a falusi világban a megszentelt barkaágat, mint ősi gyógymódot is használták. A barkaág használt a rontás, mindenféle betegségek, sőt a villámlás ellen. A papok ezt azonban már tiltották, mert babonának tartották. Sokféle hiedelem élt. Hittek abban, ha a barkát beviszik a házba, elszaporodnak a legyek, bolhák, bogarak. Ennek ellenére Abaújban és Zemplénben a szobában a fő helyen, a szentkép alatt tartották.

Kiszeajtás, kischejálás, villőzés

Elsősorban a Felvidék nyugati részén, továbbá Nógrádban, Hevesben tartották a *kischejálást*, ezt a virágvasárnaphoz kötődő szokást. A *kisze* egy menyecskének öltöztetett szalmabáb volt, amit a lányok énekszóval vittek végig a falu utcáin. A falujárás végén a kiszét vízbe dobták, vagy elégették. A bábu a betegség, a tél, a böjt jelképe volt, amit megsemmisítettek és akkor már jött a megújulás, a tavasz. A *kiszi* szó savanyúlevest is jelentett, amit kivisznek, elhagynak, s jön helyette a

sonka, a sódar a húsvét többi étele, ami többek között a bőséget is jelentette. A Felvidéken a lányok a vízbe dobott kiszebábú szalmájával dörzsölték az arcukat, hogy a bőrük szép és sima legyen, fiatal maradjon.

A lányok a kisce vízbe dobott szalmájával az arcukat dörzsölik (Heves megye)

A kiscejárás után kezdődött a *villőzés*, ami szintén a lányok feladata volt. A lányok földíszített fűzfaággal, azaz villóval járták végig a falut, s betértek a házakhoz. A gazdasszony letört egy kis ágat a villóról, s ezekkel a szavakkal köszönt el a lányoktól, miközben az ággal ütögette őket: „*Mind menjetek férjhez!*”

A nagyhét

A húsvét előtti hét nap a *nagyhét*, melyen az utolsó három napnak van kiemelkedő jelentősége a keresztény világban. *Nagycsütörtök* az utolsó vacsora napja. A nép nyelvén ez a nap *zöldcsütörtök* néven is ismert, mert ezen a napon a böjtre való tekintettel kizárólag zöldféléket ettek. Az *evangélium* szerint Jézus ezen az estén maga köré gyűjtötte a tanítványait. Megmosta lábukat a vendégszeretet jeleként, majd asztal mellé ültek és elfogyasztották az *utolsó vacsorát*.

Leonardo da Vinci: Az utolsó vacsora. (Teljes terjedelmű másolat, Giampietrino műve)

Jézus kérte a tanítványait, hogy virrasszanak vele, majd ő a vacsora után kiment az *Olajfák hegyére*, imádkozni. Ám a tanítványok elszenderedtek, s csak arra ébredtek fel, hogy a helytartó katonái jöttek és elvitték a Mesterüket. Ez a csütörtök a mély fájdalom, a gyász napja. (A templomok harangjai ezen a napon elnémulnak. Ismert a mondás, hogy: *A harangok Rómába mentek, hogy a pápát lássák.*

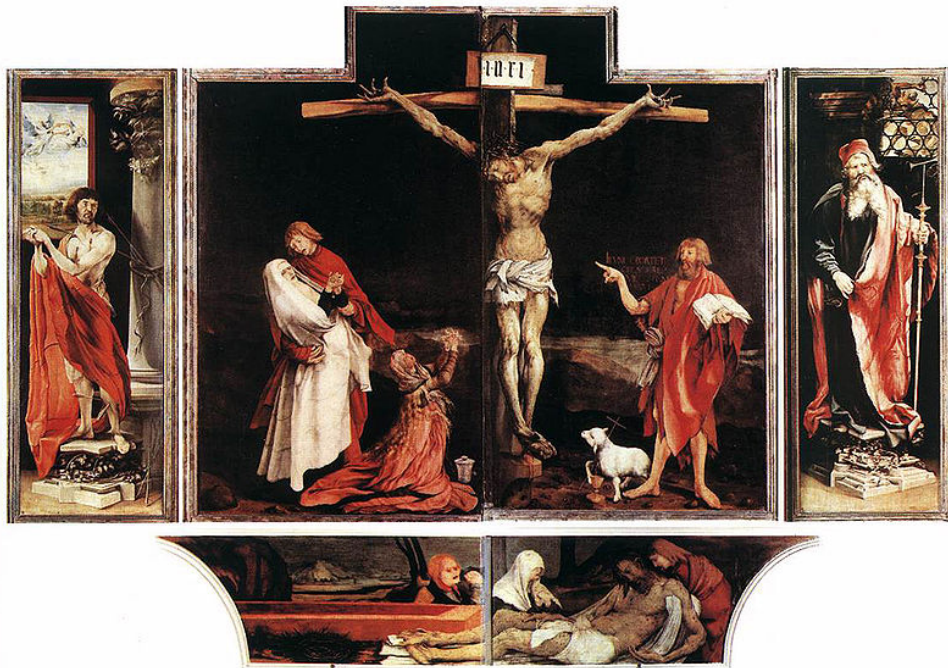
(A templomokban az oltárt és a Jézus-ábrázolásokat ezen a napon lila lepellel fedik be. Egyes vidékeken szokás a Pilátus-verés, vagy Pilátus-égetés.)

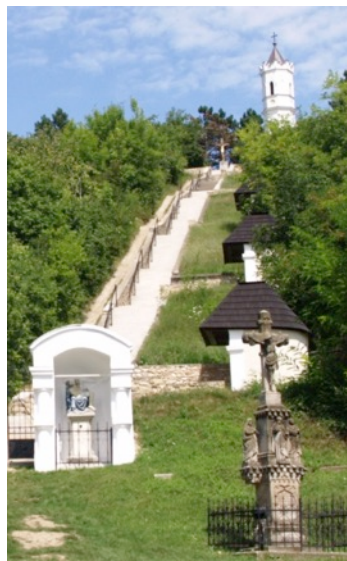
Egy harang. A Szent Péter Bazilika Rómában

Nagypéntek

A *nagypéntek* Jézus kereszthalálának gyászünnep. Ezen a napon tartják a keresztény világban a *passiójátékokat*, a stációkat, a körmeneteket. A passió tulajdonképpen a hívők emlékezése, amikor a stációk érintésével a Kálváriadombra vonulnak, megismételve Jézus útját. (Ajánlott film Mel Gibson: *A passio*)

*Az isenheimeri oltár első látványa. Szent Sebestyén, a Golgota, Remete Szent Antal.
Az alsó képsoron a Sírbatétel jelenete látható*

A magyarpolányi kálvária. Az első stációképen Jézus megkorbácsolása, a második stációképen a keresztfeszítés jelenete látható

Ezen a napon elevenítik föl dramatizált, verses változatban a keresztfeszítés előtti utat. Ez a nap a legnagyobb gyász és böjt ideje. Sok helyen *Úrkoporsót*, illetve *Szentsírt* állítanak. Az *Úrkoporsót* a település utcáin húzzák végig, a *Szentsír* mellett pedig egész éjjel virrasztó legények őröködnék.

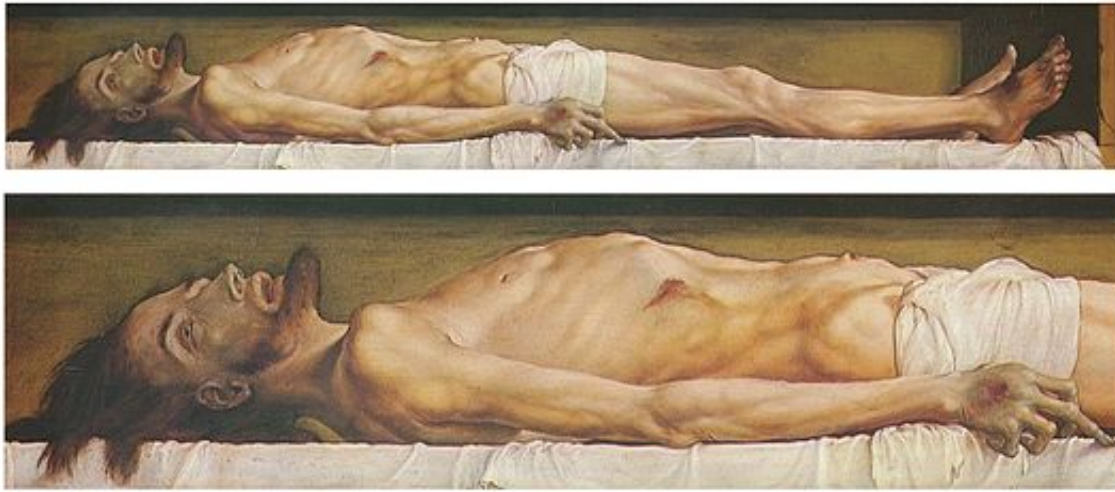

A gótikus faszobrászat remeke, az 1470-es években készült garamszentbenedeki Úrkoporsó. Szentsírt őrző székely legények Csíkszentimrén

Nagyszombat

Nagyszombat estéjén *újra megszólalnak a harangok*. Ezen az estén a *feltámadási körmenettel* emlékeznek Jézusra, de ez már az örömnépről szól, hiszen Krisztus föltámadását hirdetik. Bár az evangélium szerint Jézus a harmadik napon, azaz vasárnap támadt fel, a feltámadást már nagyszombat estéjén megünnepelik. A papság a hívekkel együtt Krisztus (jelképes) sírjánál elmélkedik Jézus szenvedéseiről, haláláról. Ezen a napon nem tartanak szentmisét, hiszen az oltárt nagycsütörtökön minden felszerelésétől megfosztották.

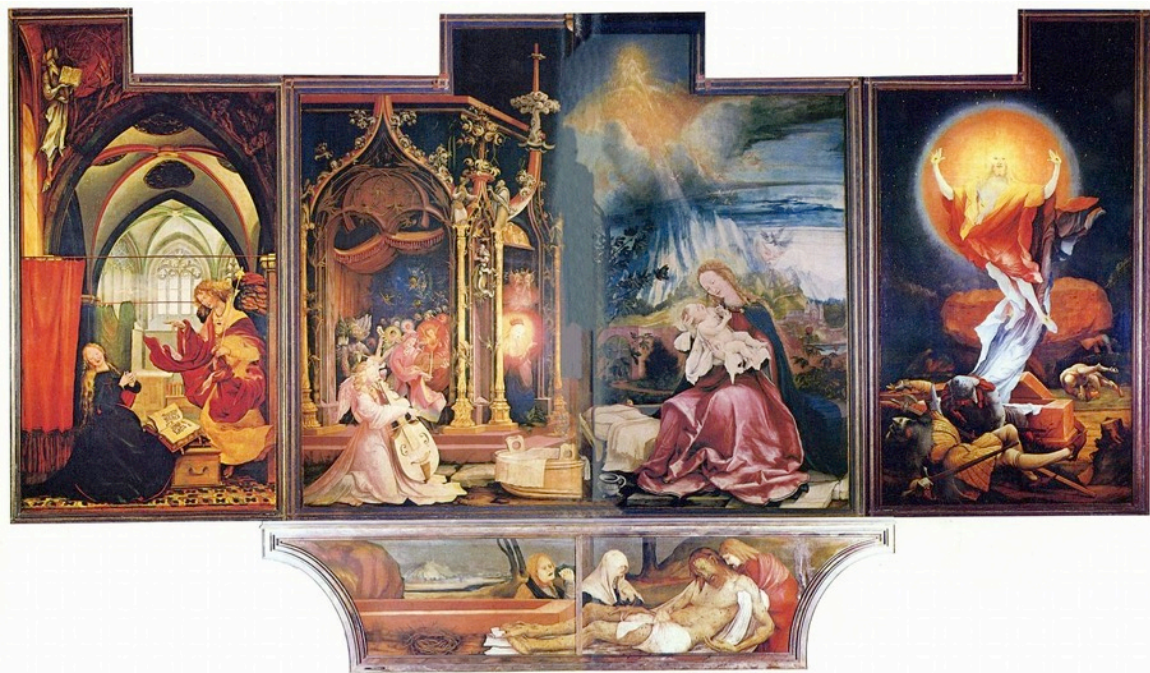
Nagyszombat estéje – van, ahol az éjszaka, vagy a hajnal – már a feltámadásra történő készülődés jegyében telik. A templomokat virágokkal díszítik, a parazsat felélesztik, s ezzel gyújtják meg a húsvéti gyertyákat. A körmenet mellett a *vízszentelésre* és a *tűzszentelésre* is sor kerül, melynek során a keresztszülők megajándékozzák a keresztgyerekeiket.

Ifjabb Hans Holbein: Jézus Krisztus teste a sírban (1521-1522)

Húsvétvasárnap

Húsvétvasárnap ünneplik a keresztény világban *Krisztus feltámadását*. A húsvétvasárnapi népszokások közé tartozik a *Jézuskeresés* és a *határjárás*. A vasárnapra virradó éjszakán a falutól távolabb elrejtették Krisztus szobrát, amit a legények kora hajnalban elindultak megkeresni. Amikor megtalálták, diadalmenetben vitték vissza a templomba. A *határjárás* célja a faluhoz tartozó források, patakpartok, egyéb határjelek megtisztítása, felújítása volt. Az idősebb férfiak a munka végeztével jelképesen megvesszőzték a legényeket, hogy emlékezzenek arra, hol helyezkednek el a falu határjelei.

Az isenheimi oltár képei sorrendben: Angyali üdvözlés, Angyalkoncert, Mária a kertben, Jézus feltámadása. A képen az isenheimi oltár második látványa. A húsvétot kifejező nagyszerű alkotás Matthias Grünewald fő műve (1515)

Húsvétvasárnapkal kapcsolatban megemlítendő a *kakaslövés* szokása, ami húsvét első napján játszottak a fiúk a székelyföldi *Apácán* (Apáczai Csere János falujában). Fiúgyerekek, összegyűjtött pénzükből vettek 3-4 élő kakast, amit odaadtak az egyik falubeli asszonynak, aki vállalta a főzést. Majd délben, a templom előtt, erre a célra készített táblákra, amikre kakasok voltak festve, íjjal célba lőttek. Közben mondókák, tréfás versikék hangzottak el. A győztes a legpontosabban célba lövő fiú volt, aki a vacsoránál az asztalfőre ülhetett. Egy gazdasszony napközben, a fiúk által vásárolt kakasokat levágta, s azokból finom levest főzött. A győztes kapta meg a kakas combját, máját és szívét. (Eredetileg, amikor a kakaslövés, másik nevén kakasütés szokását kitalálták, még élő kakasokra nyilaztak.)

Fontos szerepe van húsvétkor a *víznek*, hiszen a víz szerencsét hoz, a szántóföldre öntve véd a jégeső ellen, de a víz az új élet, a jó termés biztosítéka is. Sok helyen piros tojást tettek a mosdóvízbe és az egész család abban mosakodott, hogy mindenki egészséges legyen. Sok helyen már vasárnap és hétfőn bált tartottak. Kezdetét vette a tavasz vigasságok, a lakodalmak időszaka. *A vasárnap dologtiltó nap* volt, ekkor sem mosni, sem főzni, varrni, takarítani nem volt szabad. Főleg nem volt szabad sepregetni, mert akkor elseperték volna a locsolkodókat, vagy éppen a szerencsét.

Kosaraikkal ételszentelésre várakozó hívők a templom udvarán

Ezer év óta a húsvéti szokások közé tartozik az *ételszentelés*. A katolikusok kalácsot, bárányt, tojást, sonkát és bort vittek a templomba, vagy a templomkertbe, ahol a pap megszentelte azokat.

Húsvéti jelképek, szimbólumok

Az ünnep egyik legfőbb jelképe a *húsvéti bárány*, ami a tisztaság, az ártatlanság jelképe, s Krisztust szimbolizálja. A bárány ősidők óta áldozati jellegű eledel. „*Krisztus a mi bárányunk, aki megáldoztatott érettünk.*”

Húsvéti bárányok. A húsvét jelképe a nyúl és a tojás, az utóbbi időkben pedig a tojáshozó nyúl képe jelent meg az üdvözlőlapokon

A *nyúl* a másik húsvéti állat, aminek megjelenése az ünnepkörben, ellentétben a bárányal, szinte mai jelenségnek számít. Magyarázata, hogy a nyúl szapora állat, amire korábban már tettünk egy utalást. Másik feltételezés, hogy a nyúl éjjeli állat, ezáltal összefüggésbe hozható a Holddal, amely égitest pedig a termékenység szimbóluma. Még a német elnevezésből eredő tévedés is felvetődik. A németeknél húsvétkor szokás volt gyöngytyúkot (Haselhuhn) tojásaival együtt ajándékozni. Röviden ezt Hasel-ként emlegették, ami a nyúl (Hase) szóval például magyar átvételben a félreértés kategóriájából eredően terjedhetett el. A tojáshozó nyúl azonban népszerű jelképpé vált.

A *tojás* szintén a termékenység, az újjászületés ősi jelképe. Különösen a piros tojás terjedt el, ami a szín mágikus erejére, védő tulajdonságára utal. A tojás piros színe jelenti Krisztus véréét is.

Húsvét hétfő

Húsvét másodnapja már a játék és a vidámság ideje. *Húsvét hétfőhöz* kapcsolódik a *locsolkodás* szokása. Régebben ezen a napon tartották a keresztelőket, de ez a szokás még ma is gyakran előfordul. Régi elnevezése *vízbevető*, *vízbehányó hétfő*. A víznek a termékenységbe és tisztító erejébe vetett hitből alakult ki a locsolkodás. Eredete egyrészt a *keresztelésre* utal, amikor *Keresztelő Szent János* a Jordán vizében megkeresztelte Jézust. Másrészt arra az eseményre is visszavezethető, amikor a Jézus sírját őrző katonák a feltámadás híretét vivő *asszonyokat vízzel leöntötték*.

Locsoló kislegény a székelyföldi Parajdon (fotó: Váradi Péter Pál)

Hollókői fiúk húsvéti ünnepi öltözetben (forrás: wikipédia)

A locsolkodás elsősorban az eladósorban levő lányok szépség- és egészségvarázslata volt. A *locsolóversek* egyik témája a lányok ékessége, a hosszú hajuk volt. Az alábbi ilyen vers *Orosházáról* származik.

*„Szépen kérem az anyját, / Adja elő a lányát,
Hadd locsolom a haját! / Hadd nőjön nagyra,
Mint a csikó farka, / Még annál is nagyobbra,
Mint a Duna hossza! / Szabad-e locsolni?”*

A locsolóversek egy része nem túl régi eredetű, többsége a városi kultúrában alakult ki. Ezek nem népi, hanem műköltői alkotások. (Újabban a tréfa határát is átlépő, sokszor durva hangnemű versek is születtek. Történt mindez a második világháború utáni években, amelyek már nem vették figyelembe a húsvét szentségét és a népi hitvilág hagyományőrző szerepét.)

A hagyomány szerint a legények, főleg *Bereg* és *Szatmár* megyében végig járták a lányos házakat. Az ablakon kiadott tojásokat az tojásvivő gyűjtötte össze, az ő feladata volt számontartani, hogy ki mennyi tojást kapott.

Locsolkodó palóc legények Hollókőn

Húsvéthétfői szokás volt az inkább *Dunántúlon* ismert *vesszőzés*. A *sibával*, azaz vesszővel font korbáccsal a legények megcsapkodták a lányokat, úgy köszöntötték őket. *Fejér megyében* a lányok szalagot kötöttek a sibára és borral kínálták a legényeket. A *piros tojás* adás szokása évszázadokkal ezelőtt a magyar nyelvterületen terjedt el elsősorban.

Fehérvasárnap

A húsvéti napokat követő első vasárnap a *mátkáló-* vagy *fehérvasárnap*. A húsvéti ünnepköröt lezáró nap elnevezése még a korai kereszténységre utal vissza. A nagyszombaton keresztelt felnőttek a tisztaságot jelentő fehér ruhát kaptak, s ezen a napon vehették le azt a fehér ruhát, amit a húsvéttól tartó héten viselniük kellett. (Az ortodox egyházban a neve *tamásvasárnap*, ami a halottakról való megemlékezés napja.)

A keresztszülők megvendégelték őket, s ez keresztyerek-keresztszülő között egy *lelki rokonságot* váltott ki, amit minden évben ezen a napon hasonlóképpen megünnepeltek. Innen származik az ajándékozás szokása.

Mátkatálat vivő kislányok a Sárközben (1934) Ismeretlen szerző. Komatálat hozó fiatal pár a bácskai Gomboson

Később ez a nap a *komázás*, a barátságkötés szokásává változott, ami egész életre szólt, s azt komolyan kellett venni. Ilyenkor elsősorban a lányok *komatálat* vittek rokonaiknak, a keresztszülőknek, amin piros tojás, sütemény, gyümölcs, bor volt. Az *Ormánságban* kis versikét is mondtak a komatálhoz:

*„Mátka, mátká, mátkázunk, / Hónap délre komázunk,
Ha éljünk, ha haljunk, / Mindig mátkák maradjunk!”*

(Folytatjuk)

Bánhegyi Ferenc